

Warszawa, dn. 26.02.2024 r.

dr hab. n. med. Joanna Bugajska, prof. CIOP-PIB

Centralny Instytut Ochrony Pracy-Państwowy Instytut Badawczy

ul. Czerniakowska 16, 00-701 Warszawa

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Krzysztofa Czechowskiego pt. „OCENA DOSTĘPNOŚCI INSTYTUCJI PUBLICZNYCH DLA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH NA PRZYKŁADZIE ZAKŁADU UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH ORAZ SAMODZIELNEGO PUBLICZNEGO SZPITALA KLINICZNEGO IM. PROF. ADAMA GRUCY CENTRUM MEDYCZNEGO SZKOLENIA PODYPLOMOWEGO W OTWOCKU;

Promotor pracy: dr hab. n. med. Anna Wilmowska-Pietruszyńska, prof. Uła

Podstawa formalna wykonania opinii:

- pismo Pani dr hab. n. med. Lidii Percec, Dyrektora Instytutu Nauk o Zdrowiu, Kolegium Nauk Medycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego z dnia 18. 01. 2024 r., znak INoZ/2024, z prośbą o podjęcie się funkcji recenzenta rozprawy doktorskiej mgr Krzysztofa Czechowskiego pt. „Ocena dostępności instytucji publicznych dla osób niepełnosprawnych na przykładzie Zakładu Ubezpieczeń Społecznych oraz Samodzielnego Publicznego Szpitala Klinicznego im. Prof. Adama Grucy Centrum Medycznego Szkolenia Podyplomowego w Otwocku”.
- umowa o dzieło polegającego na opracowaniu recenzji pracy doktorskiej mgr Krzysztofa Czechowskiego.

Wstęp

W świetle obserwowanych zmian w strukturze polskiego społeczeństwa, czyli niestety wzrostu udziału w społeczeństwie liczby osób z różnego rodzaju niepełnosprawnościami, a także osób starszych niezwykle ważne jest zapewnienie tym osobom sprawnego funkcjonowania w życiu publicznym, społecznym oraz zawodowym w stopniu podobnym do funkcjonowania osób w

pełni sprawnych. To co dla osób w pełni sprawnych jest czymś naturalnym, nie postrzeganym w życiu codziennym dla osób o specyficznych potrzebach stanowi barierę uniemożliwiającą wiele czynności dnia codziennego. Oczywiście powszechne jest kojarzenie pojęcia barier w przypadku osób niepełnosprawnych z barierami architektonicznymi, ale obecnie w dobie rozwoju technik informacyjno-telekomunikacyjnych rośnie znaczenie barier informacyjno- komunikacyjnych oraz cyfrowych równie skutecznie ograniczających dostęp do wielu usług publicznych, uniemożliwiających funkcjonowanie w życiu społecznym i zawodowym.

Podstawą prawną do zapewnienia dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami wynikającymi z niepełnosprawności lub ze zmieniających się wraz z wiekiem możliwości psychofizycznych w Polsce jest ustawa z dnia 19 lipca 2019 (Dz.U. 2019, poz. 1696), stanowiąca kluczowy element rządowego programu „Dostępność Plus”. Rozwiązania przewidziane w projekcie ustawy realizują również zapisy Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, zobowiązujące do zapewnienia takim osobom na równi z innymi obywatelami dostępu do różnych obiektów.

W przedstawionej do recenzji rozprawie doktorskiej Doktorant wkracza właśnie w ten dobrze opisany i obudowany narzędziami obszar, ale z ogromną wnikliwością, szczegółowością ocenia praktyczne funkcjonowanie dostępności dla osób niepełnosprawnych 2 instytucji publicznych. Jest to niezwykle ważne i cenne dla obudowania tych tych narzędzi dobrymi praktykami.

Struktura i zawartość rozprawy doktorskiej

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska ma charakter monografii i obejmuje 212 stron w tym 157 stron tekstu zasadniczego i 55 stron zawierających 14 załączników. Rozprawa składa się z pięciu części stanowiących zasadniczą część rozprawy. Część pierwsza stanowi wprowadzenie teoretyczne do problematyki dostępności osób niepełnosprawnych do funkcjonowania w życiu publicznym i społecznym (Rozdziały 1.1-1.8), w części drugiej przedstawiono cel pracy, materiał i metody (Rozdziały 1.1-2.2), a części trzeciej wyniki badań (rozdziały 3.1-3.5). W części czwartej i piątej przedstawiono omówienie wyników badań oraz wnioski. Ponadto w skład rozprawy

wchodzi streszczenie w języku polskim i angielskim, piśmiennictwo (38 pozycji) i spis aktów prawnych w obszarze dostępności (39 pozycji)..

Podsumowując, struktura i zawartość rozprawy spełnia wymagania formalne stawiane rozprawom doktorskim.

Wartość merytoryczna rozprawy doktorskiej

W części teoretycznej przedstawiono:

- we *Wstępie* definicje osoby niepełnosprawnej w Polsce i niepełnosprawność na świecie (Rozdział 1.1),
- w rozdziale pt *Dostępność* przedstawiono ustawodawstwo krajowe i międzynarodowe w obszarze dostępności, rolę projektowania uniwersalnego, holizm dostępności jako element odpowiedzialności społecznej, oraz korzyści dla jednostki z uniwersalnego projektowania,
- w rozdziale pt *Dane demograficzne a znaczenie dostępności* przedstawiono znaczenie uniwersalnego projektowania w zmieniającym się świecie, projektowanie przestrzeni dla osób niepełnosprawnych, architekturę dla osób z ubytkiem słuchu, architekturę dla osób niedowidzących i niewidomych, dostępność dla osób o różnym wzroście oraz osób poruszających się na wózku inwalidzkim, dostępność cyfrowa, wytyczne dotyczące dostępności treści internetowych WCAG, oraz zasady dostępności cyfrowej (POUR),
- w rozdziale pt *Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR) do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)* przedstawiono cel szczegółowy II SOR – Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony, strategię na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030, program Dostępność Plus, ustawę o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych, ustawę o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami,
- w rozdziale pt *Standardy dostępności* przedstawiono europejskie standardy przygotowania tekstu łatwego do czytania i zrozumienia, standard dostępności Podstawowej Opieki Zdrowotnej oraz Szpitali, standardy dostępności budynków dla osób z niepełnosprawnościami, dostępność przestrzeni publicznej dla osób starszych i

niepełnosprawnych w świetle kontroli i raportów, bariery fizyczne oraz bariery komunikacyjne,

W tej części przedstawiono również charakterystykę instytucji publicznych w których przeprowadzono ocenę dostępności dla osób niepełnosprawnych.

Bardzo wysoko oceniam tę część rozprawy. Przedstawione w niej informacje w sposób kompleksowy obejmują problemy z wiązane z dostępnością dla osób niepełnosprawnych przestrzeni publicznej. Doktorant omówił podstawowe cele Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju, a także krajowe i europejskie akty prawne regulujące działania podejmowane w celu zapewnienia dostępności dla osób niepełnosprawnych. Wybór aspektów omówionych przez w tej części świadczy o gruntownej wiedzy Doktoranta w zakresie tematyki podejmowanej przez Doktoranta w rozprawie.

W części drugiej przedstawiono cel pracy, którym jest ocena dostępności instytucji zabezpieczenia społecznego dla osób niepełnosprawnych na przykładzie Zakładu Ubezpieczeń Społecznych oraz Samodzielnego Publicznego Szpitala Klinicznego im. prof. Adama Grucy CMKP w Otwocku.

W rozprawie postawiono 4 pytania badawcze:

1. W jakim stopniu instytucje zabezpieczenia społecznego są dostępne, dla osób niepełnosprawnych?
2. Czy w badanym obszarze badane podmioty podjęły działania zmierzających do zdiagnozowania dostępności dla osób niepełnosprawnych?
3. Czy działania podejmowane w obszarach dostępności, architektonicznej i komunikacyjno - informacyjnej w badanych jednostkach zapewniają dostępność osobom niepełnosprawnym?
4. Czy wykorzystane podczas badania narzędzie w postaci *List kontrolnych dostępności* w dostatecznym stopniu pozwoliły na weryfikację dostępności w badanych podmiotach?

Badania przeprowadzone zostały w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych na terenie całego kraju (424 budynki) oraz w Samodzielnym Publicznym Szpitalu Klinicznym im. prof. Adama Grucy CMKP w Otwocku (15 budynków).

Przeprowadzono badania jednostek w zakresie dostępności: architektonicznej i informacyjno-komunikacyjnej. Badania miały charakter terenowy i zostały przeprowadzone na podstawie autorskich matryc diagnostycznych.

Ze względu na odmienne funkcje publiczne 2-óch ocenianych instytucji Doktorant zastosował inne podejście metodyczne. W celu ustalenia bieżącego stanu przystosowania obiektów do spełnienia wymogów ustawowych, zastosowano „Listy kontrolne dostępności” (dalej LKD) dla budynków użytkowanych przez ZUS. LKD zostały stworzone w oparciu o wytyczne i standardy dostępności m.in. *Standardy projektowania budynków dla osób z niepełnosprawnościami* (Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, 2017), *Projektowanie obiektów, pomieszczeń oraz przystosowanie stanowisk pracy dla osób niepełnosprawnych o specyficznych potrzebach – Ramowe wytyczne* (Centralny Instytut Ochrony Pracy - Państwowy Instytut Badawczy, 2014). Przy ocenie dostępności Szpitala i. prof. A. Grucy za punkt odniesienia przyjęto Standard Dostępności Szpitali autorstwa Ministerstwa Zdrowia.

Dokonany przez Doktoranta wybór instytucji do oceny dostępności takich jak ZUS i Szpital jest bardzo trafny. zarówno Klientami obu tych instytucji są w większości osoby ze szczególnymi potrzebami tj. osoby z niepełnosprawnościami, osoby o czasowo ograniczonej ruchomości, czy osoby starsze. Zróżnicowane podejście metodyczne zastosowane w badaniach jest w pełni uzasadnione.

W części trzeciej Doktorant przedstawia wyniki badań udokumentowane w 1 tabeli, 26 rycinach i ilustrowane 18 fotografiami.

Wybór tematu rozprawy doktorskiej i zasadność wniosków

Podjęcie przez Doktoranta tego tematu uważam za bardzo cenne, mogące pomóc w uświadomieniu potrzeb w zakresie zapewnienia dostępności dla osób z niepełnosprawnościami na przykładzie 2 dużych instytucji publicznych. O celowości podjęcia tematu dostępności instytucji publicznych dla osób niepełnosprawnych i nadaniu mu formy rozprawy doktorskiej

świadczą pośrednio wnioski jakie wyciągnięto na podstawie analizy wyników przeprowadzonych badań, które wykazały, że aż w ponad 80% budynków, w których przeprowadzono badanie dostępności, stwierdzono bariery i utrudnienia dla osób niepełnosprawnych, najczęściej są to bariery w zakresie dostępności komunikacyjno-informacyjnej stanowiły przeważającą (65%), a najbardziej wykluczone z usług publicznych w badanych podmiotach są osoby z niepełnosprawnością narządu wzroku i słuchu oraz osoby z niepełnosprawnością intelektualną.

W pełni popieram również wniosek Doktoranta o konieczności posiadania przez takie podmioty użyteczności publicznej, jak np. ZUS szczegółowo określonych standardów dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami, a także, że celowość uznania spełnienia Standardów dostępności Podstawowej Opieki Zdrowotnej oraz Standardów Dostępności Szpitali opracowanych przez Ministerstwo Zdrowia (marzec 2022) obligatoryjnym warunkiem dla podmiotów realizujących usługi zdrowotne finansowane w ramach Narodowego Funduszu Zdrowia.

Są to wnioski z jednej strony zatrważające, ale również bardzo praktyczne pozwalające określić konkretne inicjatywy w celu opracowania uregulowań prawnych dla instytucji publicznych oraz kierunki działań w zakresie zapewnienia dostępności tych instytucji dla osób niepełnosprawnych.

Uwagi krytyczne

1. Numeracja stron zaprezentowana w spisie treści nie zgadza się z e stanem rzeczywistym.
2. W rozdziale *Wyniki badań* przedstawiono 18 fotografii, które niesłusznie są opisane jako ryciny.
3. Na rycinach 17-20 brak jest opisu osi, co utrudnia określenie wartości procentowych prezentowanych wyników.

Podsumowanie

Do najważniejszych, oryginalnych elementów rozprawy zaliczam jej eksploracyjny charakter. Doktorant nie zakłada z góry hipotez badawczych, stawia pytania. Analizuje szeroki wachlarz cech istotnych dla scharakteryzowania ocenianych obiektów pod względem ich dostępności dla osób niepełnosprawnych. Wyniki tak przeprowadzonej analizy otwierają wiele możliwości dalszego ich wykorzystania, szczególnie w aspekcie aplikacyjnym wytaczając kierunki

postępowania w zakresie kompleksowej oceny dostępności instytucji publicznych dla osób niepełnosprawnych. Kolejnym wartościowym elementem rozprawy jest zastosowanie uniwersalnych narzędzi.

Doktorant wykazał się doskonałą znajomością poruszanych zagadnień i aktów prawnych powiązanych z wytyczonymi celami badania a także udowodnił swoje umiejętności w samodzielnym prowadzeniu procesu badawczego z postawieniem celów, ich konsekwentnej realizacji, zakończonej przedstawieniem końcowych wniosków na podstawie szczegółowych badań własnych.

Przedstawioną do recenzji pracę oceniam pozytywnie, została ona wykonana na bardzo dobrym poziomie merytorycznym. Godna podkreślenia jest również użyta poprawnie polszczyzna i komunikatywność dysertacji, podejmującej tematy trudne i niełatwe do opracowania.

Przedstawione nieliczne usterki edycyjne w pracy nie umniejszają jej wartości. Przedstawiam je w celu poprawy przejrzystości pracy dla kolejnych czytelników, ponieważ praca stanowi swego rodzaju kompendium wiedzy na temat dostępności instytucji publicznych i mogłaby być udostępniana szerszemu gronu odbiorców.

Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska mgr Krzysztofa Czechowskiego stanowi samodzielne i oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz spełnia warunki określone w art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 r., poz. 742 ze zm.) i na tej podstawie stawiam Wysokiej Radzie Naukowej Kolegium Nauk Medycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego wniosek o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Równocześnie pozwalam sobie wystąpić z wnioskiem do Wysokiej Rady Naukowej Kolegium Nauk Medycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego o wyróżnienie przedstawionej mi do recenzji rozprawy doktorskiej. Rozprawa doktorska zasługuje na wyróżnienie ze względu na jej nowatorskie ujęcie problematyki i duże walory aplikacyjne uzyskanych wyników i postawionych wniosków.

Joanna Bugajska